

TÜRKİYE'YE YÖNELİK MÜLTECİ VE SİĞINMACI HAREKETLERİ

Prof. Dr. Bilhan KARTAL

Anadolu Üniversitesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Müdürü &
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Araş. Gör. Emre BAŞÇI

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Pazarlama Bölümü

ÖZ

Siyasal sistemlerin değişimi, kabileler arası çatışma, iç savaş, insan hakları ihlali, ülke işgali, mevcut ulus devlet sınırlarının yeniden belirlenmesi, ekolojik dengesizlik ve benzeri dinamikler, yaşam riski taşıyanların doğdukları ve büyüdükları yerleşkelerden farklı sosyokültürel yapılara sahip coğrafyalara zorunlu olarak göç etmelerine yol açmaktadır. Güncel veriler, zorunlu insan hareketliliğinin giderek yaygınlaştığını, çeşitlendiğini ve ivme kazandığını işaret etmektedir.

Küresel göç dinamiklerinin ve kaynaklarının, göçmen profilinin ve göç yollarının köklü değişime uğradığı 1980'lerden itibaren Avrupa kıtası ile yoğun iltica hareketlerinin kaynaklandığı bölgeler arasında, düzensiz göç akımlarının kavşağında yer alan ülkelerden biri haline gelen Türkiye, artık sadece 1960'lı yıllardan bu yana ulusötesi emek göçü veren ve son dönemde göç alan bir ülke değildir; ayrıca üçüncü bir ülkeye gitmeyi hedefleyen mülteci adaylarının ve sığınmacıların tercih ettikleri bir geçiş ülkesi konumuna evrilmiştir. Avrupa Birliği'nin göç akımlarını kendi sınırları dışında tutmayı hedefleyen göç ve iltica politikaları, Türkiye'nin düzensiz göç konusunda tampon ülke konumuna gelmesine yol açmıştır.

Küresel dinamiklere bağlı olarak sürekli artma eğilimi gösteren zorunlu insan hareketliliğinin Türkiye'ye ekonomik, hukuki, toplumsal ve siyasal etkileri kaçınılmazdır. Konuya ilişkin araştırmalar, iltica mevzuatının ve uygulamaların yetersizliğinden kaynaklanan çok boyutlu sorunları işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İltica mevzuatı, Mülteci hareketi, Sığınmacı hareketi, Düzensiz göç, Avrupa Birliği, Türkiye.

ASYLUM-SEEKER AND REFUGEE MOVEMENTS TOWARD TURKEY

ABSTRACT

Changes in political systems and national frontiers, conflicts between tribes, civil war, human rights violations, country invasions, ecological and natural disasters and similar factors cause people to migrate from their homes to regions with different sociocultural dynamics. Actual data captured from numerous sources point out that human migration is getting widespread and varied all around the world.

The dramatic transformation happening since 1980s in global migration dynamics has transformed Turkey into a busy intersection for irregular migration flows. Turkey is deemed not only a country of emigration and immigration but also a transit Centre for asylum-seekers and refugees who aim to settle in a third country. Latest European Union immigration policies indicate that the EU aims to restrain irregular immigrants out of its borders and that Turkey is appointed with a mission of becoming a buffer-country between the EU and the rest of the world.

The accelerated migration movement is highly expected to have serious economic, legal, social and political effects on Turkey. Research studies conducted on this subject unveil multi-dimensional problems causing from insufficient asylum legislation and ineffective application of rules.

Keywords: *Asylum legislation, Refugee movement, Asylum-seeker movement, Irregular immigration, European Union, Turkey.*

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte sınırları yeniden çizilen ulus devletlerin homojen nüfus oluşturmaya yönelik politikaları zorunlu insan hareketliliğine yol açmıştır. Bu süreçte değişikliğe uğrayan dinamikler milyonları etkilemiş; kitleleri doğduğu ve yaşadığı bölgenin dışına doğru yer değiştirmeye zorlayarak çok sayıda toplumun tarihinde travmatik deneyimler yaratmıştır.

Kitlesel mülteci ve sığınmacı hareketi, toplumsal yapıların köklü değişimine yol açan Dünya Savaşları ile sonrasında yaşanan Soğuk Savaş döneminin bir doğurgusu olarak değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş döneminde Batı ülkeleri, bir taraftan kapılarını Doğu Bloğu ülkelerinden gelen sığınma hareketine -özellikle elitlere- açarken, diğer taraftan Sovyet Bloğu; Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki az gelişmiş ekonomiye sahip eski sömürge ülkelerinde anti-demokratik rejimlere karşı oluşan devrimci hareketleri desteklemiştir. Bu bağlamda kimi bölgelerde baş gösteren istikrarsızlık ile buna bağlı yaygın yerel çatışmalar kitlesel göç hareketlerine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, Afrika'da 1960'lı yıllardan itibaren sömürgecilğe ve beyaz egemenliğine karşı sürdürülen mücadele, Latin Amerika'da bazı rejimlerde 1970'li yıllarda ortaya çıkan ABD karşıtı direnç ile Asya ve Orta Doğu'da yaşanan siyasal ve etnik eksenli çatışmalar da mülteci ve sığınmacı hareketlerine neden olmuş; bütün bu gelişmeler insani yardım organizasyonu Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) görevlerini yeniden biçimlendirmiştir (Castles ve Miller, 2008, ss.147-148). BMMYK'nin asli işlevi mülteci ve sığınmacıların başvuru yaptıkları ülkelerde korunmasını sağlamaktır. Bu bağlamda devletlerden bu kişilerin kaynak ülkelere geri dönmek için zorlanmaması, mülteci gruplar arasında ayrımcılık yapılmaması, sığınmacıların ekonomik ve sosyal haklar açısından ülkedeki diğer yabancılarla eşit muamele görmelerinin sağlanması beklenmektedir.

Sığınma hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 14. maddesinde "Herkesin zulüm karşısında sığınma hakkı vardır" ifadesiyle temel

bir hak olarak vurgulanmaktadır. Kişilerin ekonomik, siyasi ve sosyal etkenlere bağlı hareketi olarak tanımlanan göç olgusu, mültecilik ve sığınmacılık söz konusu olduğunda “Göç gönderen, kabul eden ve göçe aracı olan geçiş ülkelerinde düzenleyici normların dışında kalan hareket.” olarak betimlenen düzensiz göç kapsamında değerlendirilmektedir (General Directorate of Security Report, 2005, s.81). Alanyazında ise yasal olmayan göç olarak yorumlanan düzensiz göçe ilişkin ayrıca evraksız göç, müsaadesiz göç ve gizli göç gibi eş kavramlar kullanılmaktadır (Erder ve Kaşka, 2012, s.114).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951) ile Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü’ne göre; mülteci, BMMYK korumasından yararlanmaya hak kazanan kişidir. İçinde bulunduğu koşullar ile özelliklerine dayalı sınıflandırılan mülteci aday, ‘İrkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi’ olarak tanımlanırken sığınmacı, ‘İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi’ olarak karşılık bulmaktadır. BMMYK’nin kararının olumsuz olması halinde buldukları ülkeyi terk etmek zorunda olan sığınmacıların ülkede kalma izni verilmediği takdirde sınır dışı edilmeleri söz konusudur (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, ss.42 - 57).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşen zorunlu insan hareketliliğinin kaynakları ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda ekonomik sıkıntılar, savaş, terör, siyasi karışıklıklar ile ırk, din ve cinsiyete dayalı ayrımcılık ve benzeri etkenler ön sıralarda yer almaktadır (İçduygu ve Toktaş, 2002, s.27). Öngörüler, yakın gelecekte kuraklık ve su kıtlığına bağlı olarak temel ihtiyaçlara ulaşamama sorununa yol açması beklenen elverişsiz iklim koşulları ile küresel ısınma kaynaklı sel baskınları, hortum, kasırga ve tsunami gibi doğal afetlerin de küresel göçmen, mülteci ve sığınmacı akımlarının hacminin büyümesine yol açacağı yönündedir (Brown, 2008, ss.9-10; Global Migration Group, 2011).

I. Dünyada Genelde Mülteci ve Sığınma Hareketleri

Ağırlıklı olarak dünyanın doğu ve güney bölgelerinde yoğunlaşan göçmen adayları kuzey ve batıda konumlanan gelişmiş ülkelere doğru akma eğilimi göstermektedir (İçduygu, 2007, s.147). Mülteci başvurusu yapanların tercih ettikleri ilk on ülke arasında Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, İsveç, İngiltere, Kanada, Belçika, İsviçre, Hollanda ve Avusturya yer almaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından yürütülen bir araştırmanın bulguları, düzensiz göçmen ve göçmen adaylarının büyük çoğunluğunun geleceğini gelişmiş ülkelerin konumlandığı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya kıtalarında kurmak istediğini ortaya koymuştur (OECD, 2010).

Soğuk Savaş Döneminde ve sonrasında zorunlu insan hareketliliği açısından genelde liberal ve çoğulcu bir yaklaşım sergileyen Batı devletlerinin bugün görece liberal olan göç politikaları 11 Eylül 2001'den itibaren küresel siyasaları biçimlendiren güvenlik söylemine koşut olarak giderek sertleşmekte, uluslararası düzlemde düzensiz göç ile potansiyel göçmenlere yönelik yasal önlemler artırılmaktadır. Bu bağlamda vize bilgileri ile diğer istihbaratın paylaşılacağı ortak bir platformun oluşturulması ve sığınmacı sayısının azaltılması koşuluyla kaynak ülkelere ekonomik destek verilmesi kararlaştırılan Sevilla Zirvesi (2002), düzensiz göç hareketini AB sınırları dışında engellemeye yönelik önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Danış, 2004, s.218).

2002 - 2007 arasında ABD, İsveç, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere ileri sanayi ülkelerinde yapılan sığınma başvurularında düşüş gerçekleşmiş ancak 2007'de Irak'tan gelen sığınmacılar nedeniyle tekrar ivme kazanmıştır. Bu dönemde Irak'ı izleyen diğer kaynak ülkeler Rusya Federasyonu, Çin, Sırbistan ve Pakistan olmuştur. 2008'de dünyada sayısı 13,599,900'ü bulan mülteci aday ve sığınmacının yarıya yakınının Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki ülkelerde kamp ve benzeri yerleşim yerlerinde barınması ve bu ülkeleri Afrika ile Güney/Orta Asya ülkelerinin izlemesi, göç kaynaklarının döneme göre değişim gösterdiğini teyit eder niteliktedir (UNHCR, 2013b).

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) raporuna göre, 2010 yılında sığınmacı sayısında bir önceki yıla oranla yaklaşık %10'luk bir artış görülürken mülteci başvuruları %11 oranında azalmıştır. Siyasi karışıklıklar nedeniyle yurtlarını terk etmek zorunda kalan 119,000 Somalili, sığınmacı sayısında gerçekleşen artışın en önemli nedenidir. 2011 yılının başında ise toplam mülteci aday -845,800- ve sığınmacı -15,4 milyon- sayısı artarak 16,245,800'e ulaşmıştır. Büyük çoğunluğu oluşturan sığınmacıların yarıya yakınının 10 sene ve daha uzun süredir kamplarda barınmakta olması, karar bekleme süresine ilişkin sorunsal işaret etmektedir (IOM, 2011, s.54).

Bir taraftan dünyadaki kriz bölgelerinin sayısı giderek artarken diğer taraftan eski kriz bölgelerinin varlığı devam etmektedir. 2012 yılında ülkesini terk etmek zorunda kalanların sayısı 7.6 milyonu aşmıştır; hergün ortalama 23,000 kişi yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. 2003 yılında ise bu sayı 11,000'e çıkmıştır. Sadece Suriye'den komşu ülkelere sığınanların sayısı 1.6 milyondur ve artmaya devam etmektedir. Zorunlu insan hareketliliği 1994'ten bu yana en yüksek düzeye ulaşmış, 2012 yılı sonu itibarıyla toplam mülteci sayısı 45.2 milyonu bulmuştur. Öngörülemez ivme kazanan şiddet olaylarının artışı ile doğru orantılı gelişen ve ana kaynağı savaş olan bu hareket içinde yer alanların % 55'i Afganistan, Somali, Irak, Suriye ve Sudan'dan kaçmıştır. Mevcut algının aksine, % 81 ile mültecilerin büyük çoğunluğu kalkınmakta olan ya da gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır (UNHRC, 2013a).

2003 yılında hergün ortalama 11,000 kişi yurdunu terk etmek zorunda kalırken bu sayının 2012 yılında 23,000'e yükselmesi, gelişmenin hızını işaret etmektedir. Zorunlu insan hareketliliğinin içinde yer alanların % 46'sı 18

yaşının altındadır. Ülkesinden kaçan, sürülen ya da iltica başvurusunda bulunanları barındıran ülkeler arasında Pakistan, İran ve Almanya ilk sıralarda; Türkiye ise 10. sırada yer almaktadır. Pakistan 1.6 milyon ile en yoğun mülteci ve sığınmacının bulunduğu ülke konumundadır. Düzensiz göçmen varlığı ülkelerin nüfus yoğunluğuna göre irdelendiğinde, Ürdün'de yaşayan her bin kişiden 49'unun, Çad'da 33'ünün, Lübnan'da ise 32'sinin iltica talebinde bulunduğu görülmektedir (Migration und Bevölkerung, 2013).

AB'nin düzensiz göç hareketini giderek daha sınırlandırması ve seçici davranmasından kaynaklanan gelişmeler ile kriz bölgelerinin sayısının artması, göç akımlarının kavşağında yer alan ülkelere biri olan Türkiye'nin, sürecin çözüme kavuşturulması gereken yasal, toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutları ile karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır.

II. Avrupa Birliği'ne Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri

Zorunlu insan hareketliliğinde AB ülkelerinin ilk sırada tercih edildiği görülmektedir. AB göç ve iltica yasasına (European Commission, 2013) göre, düzensiz göçmenlerin ayak bastığı ülke göçmenlik statüsüne karar vermekle yükümlüdür ve bu durum AB'nin kitlesel göç akımlarına maruz kalan güney üyeleri ile kuzey üyeleri arasında zaman zaman anlaşmazlıklara yol açmaktadır (Dyer, 2011, s.1). Fransa, 2011 yılında özellikle son dönemde Avrupa'ya açılan kapılardan biri olan Kuzey Afrika'ya coğrafi yakınlığı nedeniyle yasal olmayan göç akımlarına maruz kalan İtalya'ya 500 kaçak göçmeni iade etmiş ve AB'nin de çözüm üretememesi sonucunda iki ülke arasında dayanışma konusunda kriz yaşanmıştır. İtalya, sığınmacıları Libya'ya geri dönmeye zorladığı, işkence ve benzeri insan hakkı ihlallerine önyak olduğu gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından suçlu bulunmuştur (The New York Times, 2011). Bu gelişme üzerine Libya ile yapmış olduğu göç anlaşmasını askıya alan ve karara uyacağını deklare eden İtalya'nın 2012'de Libya ile imzaladığı anlaşmanın içeriğini gizli tutması, öncelikli amacın sığınmacıların Avrupa topraklarına ayak basmasının önlenmesi olduğu konusunda ipuçları vermektedir.

AB'nin 2004 yılında sınır güvenliğini sağlamak amacıyla kurduğu Frontex'in göç gönderen ülkeler ile yaptığı anlaşmalar bu savı destekler niteliktedir. AB'de AB-EUROSUR uydu izleme sistemi yoluyla 1 Ekim 2013 tarihinden itibaren denizlerdeki göç hareketinin kontrolünün hedeflenmesi, ayrıca manidar bir gelişme olarak dikkat çekmektedir (European Parliament News, 2012). Düzensiz göçmenlerin yakalandıklarında nereye yönlendirileceklerine ilişkin herhangi bir prosedür silsilesi ile yönergenin oluşturulmamış olması, izleme sisteminin asıl amacının göçmenlerin Avrupa karasularına giriş yapmalarının engellenmesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Sunderland, 2012, s.4).

Tampere ve Hague programlarının sınır içi güvenliği ile düzensiz göç kontrolü konularına odaklanması ve bu çalışmalarda AB dışındaki ülkelere yapılacak olan dayanışmanın, işbirliğinin öneminin sıklıkla vurgulanması,

sığınmacıları AB sınırları dışında tutma çabasının açık bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Maurer ve Parkes, 2007, s.32). Bu programlar kapsamında, Türkiye ve diğer geçiş ülkeleri AB ülkelerine yönelik hareketi hedeflenen sınırlardan önce durdurma işlevini üstlenmek durumundadır.

AB ülkelerinin iltica politikalarının öncelikle göçü durdurmayı hedeflediği, sığınmacı haklarının göz ardı edildiği ve iltica siyasetlerinin giderek muhafazakarlaştığı görülmektedir. 1985 yılında Fransa'ya yapılan sığınma başvurularının % 56.8'i reddedilirken bu oran 1995'de % 83.7'ye çıkmıştır (Hollifield, 1999, ss.57-90). Benzer biçimde, İsviçre'de 2013'te yapılan mülteci hukuku ile ilgili bir referandumda % 79 oranında iltica düzenlemelerinin sertleştirilmesi yönünde oy kullanılması, muhafazakar siyasetleri destekleyici ve güçlendirici niteliktedir. Ayrıca, Afganistan'daki yabancı askeri güçlere hizmet etmiş olan Afganların bu güçler ülkeden çekildikten sonra mülteci-sığınmacı statüsünde görülüp görülmeyecekleri de AB içinde ayrı bir tartışma konusu oluşturmuştur. İngiliz hükümeti, Afganistan'da İngiliz askeri gücü için çalışmış olan 1,200 civarındaki Afgan çevirmenin sadece 600'üne sığınma hakkı tanımıştır ancak başlangıçta verilen beş yıllık oturma izni süresiz oturma iznine daha sonra dönüştürülebilecek ve aile bireylerinin koruma ihtiyacı olup olmadığına da kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda karar verilecektir. Danimarka'da da benzer bir eğilim söz konusudur. Alman hükümeti ise Afganistan'da Alman askeri gücü için çalışmış olan 460'ı çevirmen olmak üzere 1,500 Afgana bu tür bir koruma sunmayı reddetmekle birlikte sığınma başvurusu kabulü konusu henüz netleştirilmemiştir. İnsan hakları organizasyonları yabancı birlikler ülkeden çekildikten sonra bu birliklere hizmet etmiş olan Afganların ve ailelerinin yaşam güvencesinin olmadığına dikkat çekmektedir (Hanewinkel, 2013).

En çok tercih edilen AB ülkeleri arasında değerlendirilen Almanya'da 2013 Ocak ayında sığınma başvurusu yapanların sayısı bir önceki aya göre % 50.2 artarak 7,332'ye ulaşmış; 2012'de kaynak ülkeler Sırbistan, Makedonya ve Kosova iken bu yıl bu ülkelerin yerini Suriye başta olmak üzere, Rusya, Afganistan, İran ve Irak almıştır. Bu gelişme, sığınmacı hareketin sınır içi ve ulus aşırı dinamiklere göre sürekli bir devinim içinde olduğunu teyit edici niteliktedir. Almanya'ya ağırlıklı olarak Suriye, Rusya ve Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinden gelen sığınma başvurusunda, yılın ilk dört ayında, bir önceki yıla göre % 62'lik bir artış gerçekleşmiştir. Benzer durumda, 2012'de de, Irak, Afganistan ve Suriye gibi kriz bölgeleri ile Rusya, Sırbistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'ten gelenler ağırlıklı olmak üzere başvuru oranı bir yıl içinde % 41 artmıştır (BAMF, 2013; BMI, 2013).

AB ülkelerinin mülteci ve sığınmacı adaylarını yaşam tehlikesi gözetilmeksizin sınırları dışında tutma çabasına karşın Avrupa ülkelerinin sınırlarına ayak basmaya çalışanların çoğunlukla trajik sonuçlanan göç stratejileri uzun süredir dünya gündeminde yer almaktadır. Afrikalı mülteci adaylarının ve sığınmacıların AB ülkelerine geçişlerinde ağırlıklı olarak deniz

yolunu tercih ettikleri görülmektedir. En yoğun kullanılan rotalar Libya, Mısır, Tunus ve Fas gibi Kuzey Afrika ülkelerinden İtalya ve Malta'ya; Fas ve Cezayir gibi Batı Afrika ülkelerinden Kanarya Adaları ile İspanya'nın güney kıyılarına yönelik geçişlerdir (Sunderland, 2012, s.2; Nessel, 2009, ss.625-699). 2008 yılında deniz yoluyla gerçekleşen ve 54,000 kişiyle tarihindeki en yüksek sayıya ulaşan kaçak göç hareketi, 2009 ve 2010 yılında İtalya'nın Akdeniz üzerinden gelenleri Libya'ya geri göndermesiyle birlikte azalma eğilimi göstermiş, ancak Tunus ve Libya'da meydana gelen Arap Baharı ile Somali'nin yer aldığı Afrika Orta Sahra bölgesinde süregelen iç savaşlar nedeniyle tekrar ivme kazanarak 2011'de 58,000 kişiyle en yüksek seviyeye ulaşmıştır (UNHRC, 2012a).

Akdeniz'de mülteci adayları ile sığınmacıları taşıyan gemilerin yardım sinyallerine kasıtlı olarak cevap verilmemesi ve geri gönderilen sığınmacıların Kuzey Afrika çöllerinde ölüme terk edilmeleri gibi insan hakları ihlallerini işaret eden çok sayıda olay gerçekleşmektedir (Sunderland, 2012). 2000 yılından beri AB sınırlarında yaşamını yitirenlerin ya da kayıp olanların sayısı en az 23.000'dir. Frontex 2011 yılında Türkiye ile Yunanistan sınırları arasında kontrolleri sıklaştırdığından beri bu göç rotasındaki 55.000 göçmen sayısı 2013 yılında 12.000'e gerilerken deniz yolu ile sınırları aşmaya teşebbüs edenlerin sayısı 1.500'den 11.000'e yükselmiştir (Migration und Bevölkerung, 2014). Veriler, insan kaçakçılığının AB'nin iltica siyasasının giderek muhafazakarlaşmasına koşut olarak kurumsallaştığının ve yaşamları sona erdirme riski taşıyan insan tacirlerinin giderek daha çok talep edildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

III. Türkiye'de Gerçekleşen Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri

A. Gelişme Süreci

Ülke tarihinde farklı dönemlerde nüfus hareketleri gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğuna dahil coğrafyalarda bulunan ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ulus devlet sınırları dışında kalan Müslüman ve çoğunlukla Türk kökenlilerin ülkeye göçü, dışarıdan gelen ilk nüfus hareketi olarak değerlendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında da Yunanistan, Bulgaristan ve Oniki Ada'dan gelen göçmenler ile Avrupa'dan gelen Yahudilerin -67,000 kişi civarında- büyük çoğunluğu kısa bir süre sonra ya yurtlarına geri dönmüş ya da başka bir ülkeye göç etmiştir (Kirişçi, 2000, s.2).

Bu dönemi 1945-1980 arasında ağırlıklı olarak Bulgaristan'dan ve ardından Yugoslavya'dan gelen ikinci göç hareketi izlemiştir. Üçüncü dönem, 1980'li ve 1990'lı yıllarda Afganistan'dan gelen sığınmacıların yanı sıra Bulgaristan Türklerinin göçünü kapsamaktadır. 1980'li yılların sonunda Bulgaristan'da uygulanan asimilasyon politikası nedeniyle Türkiye'ye sığınan 300,000 civarında Türk kökenlinin yarısından çoğu ilerleyen yıllarda geri dönmüştür. 1985-2005 arasında ise ağırlıklı olarak İran, Irak ve Bulgaristan'dan olmak üzere yaklaşık iki milyon kişiyi kapsayan mülteci hareketi gerçekleşmiştir. 1979 İran devriminden kaynaklanan ve ilk büyük toplu

sığınmacılık hareketi olarak değerlendirilen süreçte, yaklaşık bir milyon İranlı'nın sığınma talebi söz konusudur. Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi gereği Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmemesi nedeniyle İranlılar ülkede turist vizeleri doluncaya kadar barınmış ve büyük çoğunluğu İranlı öncü göçmen bağları kanalıyla Avrupa ülkelerine göç etmiştir (İçduygu, 2000, s.360).

1988-1991 arasında Irak'tan üç kitlesel göç hareketi ile Asya ve Afrika kaynaklı sığınmacı hareketi gerçekleşmiştir. 1988 yılında İran-İrak savaşının sona ermesinden sonra Türkiye'de geçici kamplarda barındırılan 50,000'den fazla Kürt peşmerge, Irak'tan gelen akımın ilk ayağını oluşturmuştur. 1990-1991 yıllarında Körfez Krizi'nden kaçan ve ikinci büyük dalgayı oluşturan yaklaşık 60,000 Iraklı ve Kuveytli sığınmacı grup ise kısa bir süre sonra geri dönmüştür. Son büyük dalga kapsamında 1991 yılında Irak ordusundan kaçan ve büyük çoğunluğu oluşturan Kürtlerin yanısıra Türkmen, Arap ve Keldanilerin de yer aldığı yaklaşık 500,000 kişilik bir sığınmacı hareketi söz konusudur. 1988 yılındaki göç akımında sıkıntı yaşayan Türkiye sınırlarını bu kitleye açmak istememiş ve Batılı ülkelerin desteğiyle topluluğun Kuzey Irak'ta barınabileceği bir kamp oluşturulmuştur (İçduygu, 2004, s.90; İçduygu, 2000, s.362).

1992'deki Bosna Hersek kaynaklı kitlesel göç hareketinde Türkiye'nin göç yolunda bir geçiş ülkesi olarak değerlendirildiği görülmüştür. Sığınmacıların sadece bir kısmı Türkiye'ye yerleşmiş, büyük çoğunluğu Dayton Antlaşması'ndan sonra geri dönmüştür (İçduygu, 2000, s.363). Buna karşın 1997'de Bosna Hersek, İran ve Irak'tan gelen 2,400 mülteci ile 2,200 sığınmacı ülkede kalmış, ilerleyen yıllarda Somali, Afganistan, Sri Lanka ve Filistin'den kitlesel olmayan sığınma hareketleri gerçekleşmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999, ss.259-265; İçduygu ve Toktaş, 2005, ss.30-31).

B. Yasal Düzenlemeler

Türkiye'deki iltica ve sığınma işlemleri mevzuat doğrultusunda yürütülmektedir. 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe giren, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkan mülteci sorununu çözmeye yönelik Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, Türkiye'nin mülteci adayları ve sığınmacılarla ilgili mevzuatının en önemli dayanağını oluşturmaktadır (TBMM-İHİK, 2012, s.179).

1961 tarihinde ihtirazi kayıtlı onaylanan Sözleşme'ye göre mülteci, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olayların sonucunda ve ırkı, dini, milliyeti ya da siyasal görüşü nedeniyle zulüm görmekten haklı sebeplerle korkan, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu korkudan dolayı veya kişisel tercihi dışındaki sebeplerden dolayı söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen; ya da bir ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan ve eskiden sürekli ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, söz konusu korku sebebiyle ya da kendi kişisel tercihi dışındaki sebeplerle bu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen herhangi bir kişiyi kapsar." olarak tanımlanmıştır (UNHRC, 2013a).

Mülteci tanımı değişen küresel dinamiklere koşut olarak 1967 yılında New York Protokolü kapsamında güncellenmiş, ayrıca zaman içinde geliştirilen yönetmeliklerle barınma ve güvenliğe ilişkin düzenlemeler yapılmış; Türkiye'deki göç ve iltica hareketlerine ilişkin düzenlemeler 1994 tarihli İltica Yönetmeliği'ne dayandırılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'ye Avrupa ülkelerinden gelen ve üçüncü bir ülkeye gitme işlemlerini yürütenler "mülteci", Avrupa dışındaki ülkelere gelenler ise "sığınmacı" olarak tanınmakta ve ülkede geçici olarak ikamet etmelerine izin verilmektedir. Mülteci ve sığınmacı ayrımı nicelik, nitelik, coğrafya ve zaman temellidir. Sığınmacıların mültecilerle karşılaştırıldığında, daha kısa süreli ve daha yoğun bir tehdide maruz kalmaları niteliksel ayrımdır. Coğrafi sınırlamada kaynak ülkenin Avrupa'da yer alması ölçüt iken zaman sınırlamasında ölçüt, mülteci adaylarının ve sığınmacıların bu statüde kalmalarını haklı kılan nedenlerin varlığının sürmesidir (Atalay, 2013).

Odak noktasını mülteci olgusunun oluşturduğu Cenevre Sözleşmesine göre, Avrupa'dan gelen ve şartları taşıyanlar mülteci, Avrupa dışından gelen ve şartları taşıyanlar ise sığınmacı statüsünde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda uluslararası alanda sığınmacı, mülteci statüsü tanınmaya kadar geçen zaman için verilen bir statüdür. Cenevre Sözleşmesini Soğuk Savaş döneminde coğrafi sınırlandırma şartıyla imzalayan Türkiye antikomünist politika gereği sadece Avrupa'dan, Doğu Avrupa ve Sovyet Rusya'dan gelenlere mülteci statüsü tanır. 1945-1991 yılları arasında bu bölgelerden yapılan başvuru sayısı 8,000'nin altındadır ve yarıya yakınının 1979 ve 1991 yılları arasında geldiği, daha sonra başka ülkelere göç ettiği tahmin edilmektedir (İçduygu, 2000, s.360).

Özellikle Ortadoğu'daki siyasi gelişmelere bağlı olan ve Avrupa ülkelerinin baskısıyla 1994 yılında oluşturulan bir yönetmelik¹ ile Avrupa dışından gelen sığınmacılara geçici sığınma hakkı verilmiş ve sığınmacılar arasında mülteci statüsü edinenler için mülteci kabul eden ülkelere yerleştirme uygulaması gündeme gelmiştir. Bununla birlikte BMMYK'nın mülteci statüsü belirleme işlevi İçişleri Bakanlığı'na aktarılmıştır (Kirişçi, 2001, ss.2-4).

1999 yılında göç ve iltica alanında mevzuat geliştirmek üzere kurulan İçişleri Bakanlığına bağlı Göç ve İltica Bürosu, 2013 yılında göç yönetimi konusunda AB politikalarıyla uyumlu bir politika geliştirilmesine ilişkin çalışmalar yapan Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne dönüşerek kurumsallaşmıştır. Bünyesinde hukukçu, sosyolog, psikolog kadroları ile kalıcı uzman personele sahip olan kurum, göç yönetimi alanında Türkiye'de ikamet eden yabancılara yönelik düzenleme ve uygulamalarda tam yetkili konumdadır (GİGM, 2013). 2010 yılında, yeniden düzenlenen ikamet tezkeresi ile ikamet harcı uygulaması kaldırılmıştır. Ödeme zorluğu çeken başvuru sahiplerinden sadece ikamet bedeli alınması bu konudaki sıkıntının giderilmesi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir (İçişleri Bakanlığı, 2013).

¹ Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

C. İltica Politikasında Gelişmeler

Sığınmacılık konusunda özellikle son onbeş yılı kapsayan düzenlemeler irdelendiğinde, ülke politikasının AB uyum sürecinin yanı sıra ulusüstü ve hükümetler arası örgütlerin işbirliği hatta kimi zaman baskısı ile şekillendiği görülmektedir. Aralık 1999'da AB üyeliğine aday statüsü verilen Türkiye, AB standartları çerçevesinde kurumsal, yasal ve operasyonel çalışmalar ile düzenlemeler yapmaktadır. Bu bağlamda özellikle Katılım Ortaklığı Belgeleri (2000-2003), Türkiye'nin Avrupa dışı ülkelerden gelenlerin başvurularını değerlendirmesi yönündeki talep nedeniyle eleştirilmektedir. Talebin yerine getirilmesi durumunda ülkenin AB ile kaynak ülkeler arasında tampon bölge işlevini üstleneceği düşünülmektedir (Mannaert, 2003, ss.13-14; Danış, 2004, s.219). Türkiye'nin iltica politikasında tabi olduğu uluslararası sözleşme ve iç hukuk düzenlemeleri kapsamında köklü değişiklikler içeren Ulusal Eylem Planı (2005) ise sığınmacı kabul sistemi oluşturulması konusunda en önemli düzenlemelerden biri olarak değerlendirilmektedir (Güner, 2007, s.106).

BMMYK'nin 2011 yılı raporunda Türkiye'de sığınmacılık koşullarının giderek iyileştiği vurgulanmaktadır. Buna göre, mültecilik başvurusu yapanlardan sadece biri sınırdışı edilmiş ve gözaltında tutulan kaçak göçmenlerin % 90'ından fazlası mülteci başvurusu yapmıştır. 6-17 yaş aralığındaki sığınmacı çocuklarının okula gitme oranının 2010 yılına göre % 17 artış göstermesi sığınmacı hakları boyutunda gözlenen bir diğer iyileşmedir. TBMM'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun Tasarısı'nın kabul edilmesi, 2011 İçişleri Bakanlığı Genelgesi doğrultusunda geçici koruma hakkı verilenlerden alınan harçların ekonomik gücü olmayanlardan talep edilmemesi, başvuru ücretlerinin aşağıya çekilmesi, BMMYK yetkililerinin sığınmacı kamplarını ziyaretine izin verilmesi ve İstanbul Atatürk Havalimanı'dan giriş yapan mülteci adaylarının BMMYK'ne başvuru yapabilmeleri de diğer olumlu gelişmelerdendir (UNHCR, 2012, ss.297- 299).

D. Güncel Durum

Ortadoğu bölgesinin yakın geçmişinde yaşanan İran Devrimi, İran-İrak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Körfez Savaşı, Irak'ın ABD tarafından işgali, 2010 yılında başlayan Arap Baharı süreci ve sürecin son uzantısı olan Suriye iç savaşı gibi birçok gelişmenin Avrupa ve Ortadoğu arasında jeopolitik açıdan tampon bir bölge oluşturan Türkiye'ye etkileri kaçınılmazdır. Bunun yanında Afrika, Asya ve Avrupa'yı birleştiren Akdeniz'in de deniz yoluyla yapılan kaçak göç hareketlerinin merkezi olması, ülkenin başlıca küresel transit göç merkezlerinden biri haline gelmesini açıklamaktadır (Ribas-Mateos, 2005, s.32).

Düzensiz göç hareketinin bir kısmının Türkiye üzerinden akmasında kuşkusuz ülkenin özgün coğrafik konumunun dışında başka nedenler de etkilidir. Türkiye'nin vize konusunda AB ülkelerine nazaran esnekliği, ülkede sığınmacılık konusunda başlıca muhatap olan BMMYK'nin varlığı, kurumsallaşan insan kaçakçılığının ülkede kendine yer bulabilmesi ve

yabancıların denetimi konusundaki yetersizlik diğer nedenler arasındadır (Martin vd., 2002, ss. 126-127; Paçacı Elitok ve Straubhaar, 2010, ss.7-9).

Türkiye'ye sadece 2000 ve 2008 yılları arasında çeşitli nedenlerle giriş yapmış olan düzensiz göçmen sayısının yıl ortalaması 70,000 civarında iken (İçduygu, 2009, s.9), sadece 2007'de ülkede barınan mülteci aday ve sığınmacı sayısı 12,451'e ulaşmıştır. Buna karşın 2000-2008 yılları arasında BMMYK tarafından ABD, Kanada, Avusturalya ve Finlandiya başta olmak üzere üçüncü ülkelere 18,764 kişinin yerleştirilmiş olması, yetersizliği vurgulamaktadır (UNHCR, 2013b).

2011 yılında ülkedeki sığınmacıların yaklaşık yarısını Iraklılar oluşturmuştur, Somali'den gelenler ise 1,100 ile en küçük sığınmacı topluluğudur. Suriye'de 2011 yılında Arap Baharı'nın uzantısı olarak ortaya çıkan iç karışıklık sonucunda civar ülkelere sığınanların sayısı 1 milyonu aşmıştır. Türkiye tarafından geçici koruma² sağlanan Suriyeliler ülkedeki sığınmacı varlığı içinde en yoğun grubu temsil etmektedir. Sadece 2012 Nisan ayında ülkeye 300-400 bin civarında Suriyeli sığınmış (TBMM-İHK, 2012), 2013'te bu sayı 500,000'ni aşmıştır (UNHCR, 2013a).

Türkiye'de düzensiz göçmen sayısının küresel dinamiklere koşut olarak hızlı artışı söz konusudur. 31 Ocak 2013 tarihi itibarıyla ülkede Suriyeliler dışında mülteci -19,203- ve sığınmacı -13,703- sayısı 32,906 iken bu sayı aynı yıl Haziran ayının sonunda 36,714'e -m:21,956, s:14,758- ulaşmıştır. Her iki veride de 18-59 yaş arası en yoğun grubu oluşturmakla birlikte hareket çocuk ve kadın egemendir. Kaynak ülkeler arasında Irak, Afganistan, İran ve Somali başta gelmektedir. Suriyeliler Türkiye'de geçici koruma statüsünde ikamet etmeleri nedeniyle genel istatistiklerde yer almamaktadır (UNHCR, 2013b).

Veriler, Avrupa kıtası ile Ortadoğu arasında bir geçiş bölgesi özelliği taşıyan Türkiye'nin yoğun sığınmacı hareketlere açık olduğu gerçeğinin altını çizmektedir. Farklı kıtalardan çeşitli nedenlere bağlı olarak sığınanların yollarının kesiştiği bir ülke haline gelen Türkiye, artık sadece yüksek oranda ulusötesi göç veren ve son dönemde göç alan bir ülke değil, aynı zamanda üçüncü bir ülkeye gitmeyi hedefleyen mülteci adayları ve sığınmacıların barındıkları bir geçiş ülkesi olarak değerlendirilmektedir (İçduygu vd., 2009; Paçacı Elitok ve Straubhaar, 2011, s.119).

Son dönemde AB sınırlarının iyi korunmasına ve denetimlerin sıklaştırılmasına bağlı olarak Türkiye'de kurumsallaşmış insan kaçakçılığına sık rastlanmaktadır. Yerel ve uluslararası düzlemde alınan bütün önlemler ve denetimlere karşın küresel ölçekte giderek kurumsallaşarak güçlenen insan ticareti, düzensiz göç hareketinin geçiş ülkeleri üzerinden akmasına yol açmasına temel oluşturmaktadır. Potansiyel sığınmacılar insan kaçakçılığı

² Geçici koruma statüsü, iç savaş ve benzeri şiddet olayları sonucu yerinden edilmiş kişilerin yabancı bir ülkeye sığınabilmesi için oluşturulmuştur (UNHCR Websitesi, 2014).

yapan şebekeler tarafından kandırılarak zaman zaman Türkiye sınırları içinde bırakılmakta ya da ülke hedeflenen bir Batı ülkesine özellikle deniz yoluyla geçiş için uygun bir güzergâh olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye üzerinden Batı ülkelerine akan düzensiz göç hareketinde genelde karayolu, deniz yolu veya nadiren de olsa havayolu ile olmak üzere belirli rotalar kullanılmaktadır. İran, Irak ve Suriye'den gelen ve karayolunu tercih edenler Türkiye'yi geçtikten sonra Bulgaristan veya Yunanistan üzerinden İtalya'ya veya bir AB ülkesine giriş yapmakta ya da Türkiye'yi geçtikten sonra Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya ya da Çek Cumhuriyeti ve Slovakya üzerinden Almanya sınırlarına girmektedirler. Deniz yolunu kullananlar ise, Türkiye'nin Akdeniz ve Ege kıyılarından kaçakçı gemilerle, teknelerle Yunanistan, İtalya ve Güney Fransa sahillerine ulaşırken havayolunu tercih edenlerden şanslı olanlar hedefledikleri ülkeye Türk havalimanlarından doğrudan uçabilmekte veya Bosna Hersek ve Fas gibi vize konusunda esnek uygulamaları olan ülkeleri tercih etmektedirler (Mannaert, 2003, s.4).

1998-2004 yılları arasında insan kaçakçılığı yapan 4,717 suç örgütünün yakalanmış olması Türkiye'ye yönelik insan hareketliliğinde insan kaçakçılığının önemli bir yer tuttuğunu işaret etmektedir. Arttırılan denetimlerin yanı sıra 2002'de Ceza Kanunu'nda göçmen kaçakçılığı tanımına yer verilmesi ve ağır cezaların öngörülmesiyle birlikte yakalanan insan taciri sayısında görece azalma kaydedilmiştir. 2003'de yakalanan gemi sayısı 20, teknelerde yakalanan yasa dışı göçmen sayısı 1,529, kaçak göçmen organizatör sayısı ise 29'dur (İçişleri Bakanlığı, 2005, ss.27-31).

E. İltica Siyasetinin Zayıf Yönleri

Türkiye'de düzenli kayıt sistemine yeni geçilmiştir, bu nedenle önceki dönemlerdeki mülteci adayları ve sığınmacı sayısına ilişkin güvenilir veri yetersizliği söz konusudur (İçduygu ve Toktaş, 2005, s.31; ss.41-42). Kamu kuruluşları ile kaynakları sınırlı olan ve proje temelli çalışan sivil toplum örgütleri tarafından verilen yetersiz hizmet ile maddi destek de sorunlu bir alanı işaret etmektedir (Buz, 2004, s.162).

Mülteci adaylarına ve sığınmacılara yönelik çalışan belirli sivil toplum kuruluşları³, karar sürecini bekleyenlerin temel ihtiyaçları konusundaki büyük sorunlara zaman zaman dikkat çekmektedir. Başvuru yapanlara özel barınma imkanı sağlanmamakta, ikamet etmek zorunda oldukları uydu kentlerde kalacakları yerleri kendi başlarına bulmaları ve bu yerlerin kiralarını kendi bütçelerinden karşılamaları beklenmektedir. Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık

³ Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd), İnsan Hakları Derneği (İHD), İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD), İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder), İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der), Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi (UAÖ).

Sigortası Kanunu'na (2008) göre, mülteci adaylarının ve sığınmacıların genel sağlık sigortası kapsamına alınmaması, ayrı bir sıkıntılı alan oluşturmuştur (İHAD, 2011). Bu sorunun kimi uydu kentlerde Valilik ve Kaymakamlık bünyesindeki sosyal dayanışma ve yardımlaşma vakıflarının yardımları ve hastanelerin desteği ile aşmaya çalışıldığı görülmektedir (Cellat, 2013).

Türkiye, USCRI'nin 2009 Dünya Sığınmacı Raporunda (USCRI, 2009) sığınmacılara insani yaşam standartlarını sağlama açısından en kötü ülkeler arasında yer almıştır. 2008 yılında ülkede yakalanan 60 kaçak göçmen (42 Iraklı ile 18 Suriyeli ve İranlı) Irak'a iade edilmek istenmiş ancak Irak'ın kabul etmemesi üzerine kaçak göçmenler Türk yetkililer tarafından Irak sınırını yüzerek geçmeleri için zorlanmış ve bunun sonucunda 4 kişi boğularak yaşamını yitirmiştir. Söz konusu raporda bunun yanı sıra şiddet ve kötü muamele de belirtilmiş ve Türkiye sınırdışı etme, fiziksel koruma ve mahkemelere ulaşım olanağı kategorilerinde not sıralamasındaki en kötü not olan 'F' ile; hareket özgürlüğü ve iş olanakları kategorilerinde ise 'D' ile değerlendirilmiştir.

Sığınmacı çocukların temel eğitim süreçlerinde önemli oranda yer almaması da, Türkiye'nin iltica mevzuatında ve uygulama sürecinde iyileştirilmesi gereken alanlardan biridir; çocukların sadece % 64'ü okula gidebilmektedir. Ayrıca maddi destek ile sağlık hizmetlerinin artırılması ve planlama ile uygulama açısından altyapı hizmetlerini yürüten yardımcı kuruluşların geliştirilmesi de gerekli görünmektedir (UNHCR, 2011).

IV. Türkiye'deki Sığınmacıların Özellikleri ve Sorunları

Sığınmacılara ilişkin çok boyutlu veriler, ulusal göç yönetiminde hareketin kaynaklarının değerlendirilmesi ve buna dayalı politikaların üretilmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak giderek daha yoğun sığınmacı girişine maruz kalan Türkiye'de konuya ilişkin veri sağlayan yeterli sayıda araştırma mevcut değildir.

Ülkedeki sığınmacıların sosyal özellikleri geldikleri ülke, cinsiyet, eğitim düzeyi ve bunun gibi değişkenlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Çoğunluğunu İran'dan gelenlerin oluşturduğu bir araştırmanın sonuçlarına göre, topluluğun yaklaşık üçte ikisini oluşturan, hiçbir gelir kaynağına sahip olmayan ve Türkçe bilmeyen erkeklerin büyük çoğunluğu evlidir ve 25-34 yaş grubundadır; grupta lise mezunu olanlar ile eşi ve çocuklarıyla gelenler ağırlıktadır (Buz, 2002, s.111).

A. Toplumsal Cinsiyetten Kaynaklanan Farklılıklar ve Farklı Deneyimler

İşgücü ekseninde gerçekleşen ulusaşırı göç sürecinde olduğu gibi (Akpınar, 2001, s.91), sığınma sürecinde de toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadın ve erkeklerin deneyimleri farklılık göstermektedir. Türkiye'deki sığınmacı erkeklerin kadınlarla benzer ve farklı özellikler taşıdıkları bulunmuştur. Çoğunluğu İranlı olmak üzere Somalili, az sayıda Afgan, Iraklı, Çin/Uygur ve Moritan sığınmacıyla yapılan bir araştırmaya göre, büyük

çoğunluğu evli olan erkekler Türkiye'ye tek başlarına gelmişlerdir. Erkeklerin sığınma kararı almalarında sosyal ve siyasi etkenlerin hemen hemen aynı düzeyde etkili olduğu; kabileler arası çatışmalardan kaçanların ve ayrımcılığa uğrayanların yanı sıra ülkelerinde siyasi faaliyette bulunanların da varlığı belirlenmiştir. İranlı sığınmacıların büyük çoğunluğu üniversite mezunu olmasına karşın Somalili erkeklerin eğitim düzeyi düşüktür. Sığınmacı erkekler ağırlıklı olarak ticaret yapmaktadırlar, bunun yanı sıra İranlılar arasında üniversite eğitimine devam edenler görülürken bu grupta avukatlık, şoförlük, hamallık, muhasebecilik ve tesisatçılık gibi meslekleri icra edenler de söz konusudur (Buz, 2006, ss.123-124).

Aynı araştırmanın sonuçlarına göre, İranlı kadınlar açısından göç kararının alınmasında eşle anlaşamama, boşanma, aile içi siddet, evlilik dışı hamilelik, kocası ölen kadınların kayınbiraderleriyle evliliğe zorlanmaları ve farklı inanç sahibi olmaya dayalı ayrımcılık gibi sosyal nedenler etkili olmuştur. Sosyal etkenlere dayalı sığınma kararı alan kadınların temelde göç hareketini erkek şiddetinden kaçmak, kendini ve çocuklarını korumak için bir strateji olarak kullandıkları bulgulanmış ayrıca İranlı kadınların sığınma sürecinde yaşam kalitelerinin düştüğü gözlemlenmiştir. Kadınların sığınma nedenleri arasında başta gelen sosyal etkenleri siyasi etkenler izlemektedir. Siyasi nedenlerle kaçmak zorunda kalan ve sığınma kararı alan İranlı kadınlar üzerinde, ülkelerinde siyasi mücadele içinde yer aldıkları ve insan hakları kuruluşlarında çalıştıkları için tehdit edilmeleri etkili olmuştur. Somalili kadınları sığınma kararı almaya iten etkenler arasında ise eşlerini kabileler arası çatışmalarda yitirmeleri, tecavüze uğramaları ve memleketlerinde kadın olarak yaşamlarını idame ettiremez hale gelmeleri yer almaktadır (Buz, 2006, ss.121-122).

Katılımcıların çoğunluğunu İran ve Somali'den gelenlerin oluşturduğu toplumsal cinsiyet eksenli bir diğer araştırmada, İranlı kadınların Türkiye'ye göç etme kararı almasında, coğrafi ve kültürel yakınlık ile ülkeye pasaportsuz giriş yapabilme esnekliğinin etkili olduğu bulgulanmıştır. Buna karşın büyük çoğunluğu dul veya boşanmış olan; dul olanların da çoğunluğunun kocasını ölüm yoluyla kaybettiği Somalili kadınların aslında deniz yoluyla İtalya'ya gitmek üzere insan tacirleri ile anlaştıkları ancak kandırılarak Türkiye sınırlarında bırakıldıkları ortaya çıkmıştır. Türkiye'de üçüncü bir ülkeye gitmek için geçici olarak bulunan Somalili kadınlar ancak karar süreci olumsuz sonuçlandığı takdirde burada yerleşmeyi düşünmektedirler (Buz, 2008, ss.1-14).

Göç sürecine erkeklerden daha iyi uyum sağlamalarına karşın sığınmacılık sürecinde tek başına olmaları, sorumluluklarının ve rollerinin artması, süreçten psikolojik olarak olumsuz etkilenmeleri, iş bulma konusunda güçlük yaşamaları vb. nedenlerden ötürü kadınların sığınma sürecinden erkeklere göre daha olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Bu bağlamda olumsuz etkenlerden biri kadınların eğitim düzeyidir. Hemen hiç eğitim almamış dolayısıyla meslek sahibi olmayan Somalili kadınların aksine İranlı

kadınlar arasında öğretmen, mimar, ekonomist, memur vb. meslek sahibi olanlar yer almaktadır. Büyük çoğunluğu lise mezunu iken üniversite eğitimi almamış olanların önemli bir kısmı kaçak olarak sekreterlik, evlerinde kadın kuaförlüğü, cilt bakımı uzmanlığı ve kadın terziliği yapmaktadır (Buz, 2008, ss.1-14).

Cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle ülkelerinde yaşam riski taşıyan, işkence ve kötü muamele gören ve çoğunlukla İran üzerinden Türkiye'ye giriş yapan mülteci adaylarının ve sığınmacıların varlığı bilinmekle birlikte bilgi akışı medya ile sınırlıdır, bu konuda yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır.

B. Sorunlar

Türkiye'deki sığınmacıların yaşadıkları sorunlar ülkeye gelme ve sığınma talebinde bulunma süreci, bekleme süreci ve sığınma talebinin sonuçlanması ile ilgili olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir. Konuya ilişkin bir araştırmanın bulguları, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere belirlenen uydu kentlerde ikamet etmek zorunda olan sığınmacıların bekleme süresine koşut olarak ekonomik, eğitim, dil, sağlık, yasal düzenlemeler, uyum, sosyal ve psikososyal iletişim başta olmak üzere çeşitli boyutlarda sorunları olduğunu ortaya koymuştur. Sığınmacı çocukların % 90'ının temel eğitim sürecinde yer almaması, genelde yıllara yayılan bir bekleme süresi söz konusu olduğu için önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra bu süreçte ülkelerinde sahip oldukları statü, kaynak ve sosyal destek sistemlerini oluşturan aile, akraba, komşu, arkadaş vb. ilişki ağlarının kaybı da sığınmacıların yaşamlarını idame ettirmelerini zorlaştırmaktadır. Başvuru talebinin kabul edilmemesi sığınmacıları belirsiz bir sürece yönlendirmektedir. İnsani gereksinimlerle ülkede bir süre daha kalmalarına izin verilmekle birlikte süreç BMMYK'nın ilgi alanından çıkmakta ve izin süresini aşanlar Türkiye'de yasadışı göçmen statüsünde değerlendirilmektedir (Buz, 2002, s.69).

Yapılan araştırmalarda, konut sorunu, işsizlik, sosyal destek yoksunluğu, yetkili birimlerden sürece ilişkin yeterli bilgi alamama, ayrımcılık, farklı cinsel yönelime sahip olanların marjinalleştirilmesi, cinsel taciz ve psikolojik sorunlar sığınmacıların sorunları arasında belirlenmiştir. Devletin belirlediği uydu kentlerde zorunlu ikamete tabi tutulan mülteci adayları ile sığınmacıların barınma yerlerinin düzenlenmesi ve güvenliklerinin sağlanması önem taşımaktadır. Misafirhanelerin yanı sıra sınıra yakın yerlerde oluşturulan kamplarda kalanların dışında ülkedeki akrabalarının yanında barınanlar ya da süreci kiralık konutlarda geçirenler söz konusudur. Kalabalık ve ısınmayan konutlara ederinden yüksek kira ödenmesinin yanı sıra (Amnesty International, 2009, s.22 aktaran Arasıl, 2012) işsizlik ile sosyal destek yoksunluğu da başat sorunlar arasında yer almaktadır (Frambach, 2011).

Son düzenlemeler doğrultusunda oturma izni ile birlikte çalışma izni de verilmektedir ancak boş olan bir iş pozisyonunun bir sığınmacı tarafından doldurulabilmesi için bu işin bir Türk vatandaşının yapamayacağı nitelikte

olması ve işverenin ek ücret ödemesi gerekmektedir (Biehl, 2009, s.10; Amnesty International, 2009). Zahmetli ve masraflı olan bu sürecin yasal yolla iş bulmayı olanaksız kılması nedeniyle sığınmacıların sosyal ilişkiler kanalı ile kalacak yer bulma ve iş olanaklarının daha fazla olduğu İstanbul tercih edilmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının göçmenlere istedikleri yerde ikamet etme imkanı verilmesi ve uydu kent sayısının azaltılarak bu illerde göçmenlerin hayatını kolaylaştıracak ve onları toplumla bütünleştirecek etkili programların oluşturulması yönündeki önerisi, İstanbul'da yasal olmayan bir iş sektörünün ortaya çıkmasına neden olacağı düşüncesiyle uzmanlar tarafından eleştirilmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı sorunlar da söz konusudur. İş piyasasına ilişkin bir araştırma, Türkiye'deki düzensiz göçmenlerin genellikle ev işi, seks işçiliği, eğlence, tekstil, inşaat ve turizm vb. geçici işlerin var olduğu sektörlerde iş bulduklarını (İçduygu, 2006, s.74) ve bu iş pozisyonlarının büyük bir kısmının kadın göçmenler tarafından doldurulduğunu ortaya koymuştur (MIUM-TIE, 2009, s.15).

İranlı mülteci adaylarına yönelik bir çalışmada ise Türk makamlarından yasalar hakkında yeterli bilgi ve destek alamamak, başat sorun olarak bulgulanmıştır. Gerekli bilgiye, süreci yaşamış olan tanıdıkları vasıtasıyla ve/veya süreci bizzat deneyimleyerek ulaşan İranlılar, din değiştirme belgeleri vb. sahte evrak sağlayan İranlı ve diğer insan kaçakçılarının varlığını da sorun olarak tanımlamışlardır. Bunun yanı sıra çalışmada, sorunlardan çocukların da önemli ölçüde etkilendiği ve birçok İranlı ailenin belirsizlik içeren süreç nedeniyle çocuklarını okula göndermekten kaçındığı ortaya çıkmıştır (Koşer Akçapar, 2010, s.174).

İstanbul'da yaşayan Afrika Orta-Sahra kökenliler üzerine yürütülen bir çalışmada, iş bulma ve kalacak yer temin etme konularında sosyal ağlar önemli araç olarak vurgulanmıştır. Ayrıca, grup içinde hayatını riske atmamak için Batı Avrupa'ya yasal olmayan ve tehlikeli yollardan gitmekten vazgeçenlerin Türkiye'de düşük ücretli, sigortasız işlerde çalıştıkları, böylelikle kayıt dışı ekonomiye üstü kapalı bir şekilde katkıda buldukları ve/veya Afrika-Türkiye arasında ticaret yaptıkları, başarılı olanların sosyal ve ekonomik statülerini yükselttiği saptanmıştır (Baird ve Suter, 2013).

İstanbul'da ikamet eden Afrikalılara ilişkin bir diğer çalışma ise, sıklıkla deri renklerinden dolayı ırksal ayrımcılığa ve cinsel tacize maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Dinsel ayrımcılık, manevi ve fiziksel olarak polis şiddetine maruz kalmak, iş bulamamak, yaptıkları işlerin maddi ve manevi karşılığını alamamak, Türk toplumu tarafından kabul edilmemek ve derin yalnızlık duygusu sorunlarının başında gelmektedir. Ayrıca küçük uydu kentlerden çok kozmopolit yapısı nedeniyle kendilerini daha rahat hissettikleri ve iş bulma olanaklarının daha fazla olduğu İstanbul'da yaşamayı tercih eden ve burada sosyal ağlarını oluşturmuş olan Afrikalılar başvurularının reddedilmesi halinde Avrupa'ya kaçma seçeneğini de göz önünde tutmaktadırlar. Bu ülkede

yaşamaktan memnun olmayan topluluk Türkiye'yi Avrupa ve Orta Doğu, İslamiyet ve sekülerizm, beyaz ırk ve beyaz olmayan ırk arasında sıkışmış ve insan haklarının uygulanmadığı kimliksiz bir ülke olarak tanımlamıştır (Suter, 2012, ss.116-144).

Araştırmalarda cinsiyete dayalı ayrımcılık sorun olarak ifade edilmektedir. 2009 yılında yayımlanan bir araştırma raporuna göre, lezbiyen, gay, biseksüel ve transeksüel (LGBT) niteliğe sahip olanların ikamet ettikleri uydu kentlerde yerli halk ve diğer yabancılar tarafından marjinalleştirildikleri; ayrımcılık ile fiziksel ve manevi şiddete maruz kaldıkları belirtilmektedir (Helsinki Citizens' Assembly, 2009, s.3 aktaran Arasil, 2012).

Türkiye'deki sığınmacılar arasında, 'refakatsiz küçükler' olarak adlandırılan 18 yaş altında, anne ve babasız başvuru sahipleri de söz konusudur. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ile işbirliği içinde uydu kentlerdeki gençlik merkezi vb. devlet yurtlarına yerleştirilen ve onsekiz yaşına kadar devlet koruması ve gözetimi altında tutulan bu grup, temel eğitim sürecine yerleştirilmekte, ayrıca aylık parasal destek ile temel ihtiyaçları sağlanmaktadır (Cellat, 2013). Son yıllarda İran ve Afganistan uyruklu olanlar ağırlıklı olmak üzere refakatsiz çocuk sayısının artması nedeniyle barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sorunlu bir alan haline gelmiştir. Sınırlı fiziki kapasitesinin yanı sıra iltica alanında eğitimli personel yoksunluğu da refakatsiz çocukların Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun korumasından beklenen düzeyde yararlanmalarını güçleştirmektedir. Ayrıca BMMYK tarafından mülteci olarak kabul edilen refakatsiz küçüklerin üçüncü ülkeye yerleşmelerinde de mevzuat kaynaklı sorunlar yaşandığı görülmektedir (İHAD, 2011).

Üçüncü bir ülkeye gitmek üzere Türkiye'de ikamet edenlerin karşılaştıkları sorunlar arasında psikolojik boyutlu sıkıntılar da yer almaktadır. Nüfus büyüklüğü açısından İranlı ve Iraklıları izleyen Afganlar üzerine yapılan bir araştırma, Batı ülkelerinde yaşam sürdürmeyi hedefleyen grupta 'arada kalmışlık' sendromunun gözlemlendiğini; Afganların Orta Anadolu'nun küçük bir kasabasında tecrit edilmiş bir şekilde kendilerini sosyal, eğitsel ve ekonomik faaliyetlerden soyutlayarak yaşadıklarını; zamanlarını sadece televizyon izleyerek geçirdiklerini ortaya koymuştur (Ozlatimoghaddam, 2012). Benzer biçimde bir diğer araştırma da süreçten kaynaklanan psikolojik çöküntüyü, yalnızlık ve yabancılaşma hissi, sürecin psikolojik yansımaları olarak işaret etmiştir (Koşer Akçapar, 2010).

Üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere belirlenen uydu kentlerde ikamet etmek zorunda olan sığınmacılar bu aşamada belirsiz ve genelde yıllar alan bekleme süresine bağlı olarak özellikle yasal düzenlemeler, barınma, işsizlik, eğitim, sağlık, dil ve uyum kaynaklı sorunlar yaşamakta; bu sorunların giderilmesinde mevcut mevzuat ile uygulamalar yetersiz kalmaktadır. Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci adaylarının ve sığınmacıların uluslararası hukuktaki konumunun ve haklarının temelde insan hakları düzleminde belirlendiği göz

önüne alındığında, ulus devletlerin iltica politikalarının köklü değişime ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

C. Uyum

BMMYK'nın yıllar alan karar sürecini ikamet ettikleri uydu kentlerde beklemek zorunda olan sığınmacıların uyumu ve yerli grup ile iletişimleri toplumsal bütünleşme açısından büyük önem taşımaktadır. Ulusal Eylem Planı'nda, devletin düzenleyici ve denetleyici sorumluluğu kapsamında mülteci adaylarının ve sığınmacıların uyumunu sağlayacak bir entegrasyon programının hazırlanması ve bir entegrasyon sisteminin kurulması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu grupların eğitim süreçlerine katılımının sağlanması, Türkçe dil kursları ile yerel yönetim ve merkezi idarenin taşra teşkilatları tarafından meslek edinme ve beceri kurslarının açılması gibi uyumu kolaylaştıracak süreçlere vurgu yapılmaktadır. Plan ayrıca, uyum süreçlerine mali katkıda bulunacak kurum ve şahıslara ilişkin vergi indirimi de öngörmektedir (Güner, 2007, ss.97-101).

Bu bağlamda sosyal yardımların ulaştırılması konusunun uyum açısından etkili bir araç olması nedeniyle il özel idareleri, belediyeler ve muhtarlıkların etkinliğinin sağlanması da önemli görünmektedir. Konya'da ikamet eden Somalilere ilişkin bir araştırmada, sığınmacılar yaş aralığına bağlı olarak toplumsal uyum gösterme konusunda zorlanırken temel eğitim sürecinde yer alan çocuklarının Türkçeyi yeterli düzeyde kullanabildikleri ve sosyalleşebildikleri için çok daha az sorun yaşadıkları bulgulanmıştır. Somalili yetişkinlerin kendi etnik toplulukları içinde hareket etmelerine karşın aynı dine mensup olmalarının, yerli halk tarafından kabulü kolaylaştırdığı gözlenmiştir. Araştırmaya göre, Somalili kadınların meslek sahibi olmaları ve gelir elde etmeleri hedeflenerek Halk Eğitim Merkezi tarafından gruba özel halı dokuma atölyesi açılmış, ayrıca ücretsiz barınma imkanı da sağlanmış ancak sığınmacılar tarafından hemen hiç ilgi görmemiştir. BMMYK'nın kararını bekleme sürecinde en büyük değişim, kaynak ülke ile Konya arasındaki iklim farkı nedeniyle giysi konusunda yaşanmış ve ayrıca bu süreçte toplulukta iki düğün töreni gerçekleşmiştir (Gedik, 2009, ss.103-105).

Söz konusu araştırmadan görüldüğü gibi, sığınmacıların uzun zaman içeren karar bekleme sürecinde toplumsal uyumunu kolaylaştırmayı amaçlayan yerel ölçekte girişimler söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda bazı uydu kentlerde sığınmacıların toplumsal uyum süreci açısından büyük önem taşıyan dil öğrenimi gereksinimi, Halk Eğitim Merkezlerinin yürüttüğü Türkçe dil kursları ile desteklenmeye çalışılmaktadır (Cellat, 2013).

SONUÇ

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Soğuk Savaş döneminin sona ermesine bağlı olarak gerçekleşen siyasi çözülme ve rejim değişiklikleri; kimi coğrafyalarda yaşanan kabileler arası çatışmalar, etnik çatışmalar, iç savaş, siyasi istikrarsızlık, insan hakları ihlalleri ile ülke işgalleri, ülkelerarası anlaşmazlıklar vb. siyasi gelişmelerin yaygınlaşması, zorunlu insan

hareketliliğine ivme kazandırmıştır. Ulus devletler ile ulusüstü organizasyonların gelişmiş, gelişmekte olan ve yoksul bütün ülkeler için bir sorunsal haline gelen mülteci ve sığınmacı hareketlerinin denetimi ve yönetimi konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir.

Güncel gelişmeler, Türkiye'nin küresel göç haritasındaki konumunun değiştiğini, Doğu-Batı ve Güney-Kuzey ekseninde AB ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkelere yönelen düzensiz göç akışının yoğun geçiş koridorlarından biri haline geldiğini ve giderek yoğunlaşan sığınmacı girişini işaret etmektedir. Bu durum, gelişmiş Batı ülkeleri ile AB ülkelerine yönelik hareketi kendi sınırları içinde denetleme, durdurma ve barındırma işlevini yerine getirmesi beklenen Türkiye açısından yasal, ekonomik ve sosyal düzlemde büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de yapılmış olan az sayıda araştırma, sığınmacıların ülke sınırlarına giriş yapma, sığınma talebinde bulunma ve BMMYK'nin kararını bekleme sürecinde yasal, ekonomik ve sosyal olmak üzere çeşitli ve karmaşık sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymakta, yasal düzenlemeler ise yetersizlikleri nedeniyle eleştirilmektedir. Göçmenlerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler ile uygulamalarda ortaya çıkan eksikler ve sorunlar yeni düzenlemelerle giderilmeye çalışılmaktadır. İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı (2005), Göç ve İltica Bürosu'nun Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (2013) dönüştürülerek kurumsallaşması ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı (2013), iltica politikasında olumlu gelişmeler olarak yorumlanmaktadır.

AB ülkelerinin mülteci kabul ölçütlerinde sadece gereksinim duyulan niteliklere sahip olanların tercih edilmesine dayalı bir seçiciliğin önplanda yer alması ve AB'nin Türkiye'ye ulusal göç politikası kapsamında yeni düzenlemeler için baskı yapması, ülkenin seçeneksizlik sonucu hedeflenen bir göç ülkesi haline gelmesine ve düzensiz göçmenlerin zamanla ülkeye yerleşmelerine yol açmaktadır. Öngörüler, bu köklü değişimin ağır mali yükümlülüğün yanı sıra yasal, sosyal ve kültürel sorunları da beraberinde getireceği yönündedir.

Mülteci adaylarının ve sığınmacıların içinde buldukları koşullar ve sorunları göç sosyolojisinin yanı sıra çok sayıda disiplinin ilgi alanına girmektedir. Gelişmiş Batı ülkelerinde ve AB'nde mülteci ve sığınmacı hareketler, 1980'lerin sonundan itibaren sosyoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, çalışma ekonomisi, hukuk, iktisat ve eğitim başta olmak üzere birçok bilim alanında çalışılan konuların başında gelmektedir. Yakın gelecekteki gelişmeler, yoğun göç alan ileri kapitalist ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de barınma, sosyal hizmet, sağlık, uyum, dil eğitimi, temel eğitim, meslek eğitimi, istihdam ve daha pekçok boyutun yer aldığı kapsamlı göç ve iltica politikalarının üretilmesini gerektirecektir. Bu bağlamda sığınmacıların barınma, eğitim ve iletişim gereksinimlerinin; sosyal destek ve kültürel

yapılarına cevap verecek ortamlar ile sunulan hizmetlerin; yerli grup ile iletişimin; hedeflerinin, sorunlarının ve beklentilerinin yapılacak kapsamlı araştırmaların verilerine dayandırılarak tanımlanması ve değerlendirilmesi, kuşkusuz ulusal göç politikalarının üretilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

AKPINAR, A. (2001). Uluslararası Göç Bağlamında Kimlik Krizleri ve Kimlik Kurgulamaları. *Toplumbilim*. Sayı 14. Cilt Kültürel Çalışmalar Özel Sayısı, 91-104.

AMNESTY INTERNATIONAL. (2009). *Stranded refugees in Turkey denied protection*. Amnesty International Publications. Index: EUR 44/001/2009.

ARASIL, G. (2012). *The European Union's Effect on Turkish Civil Society Organizations Working in the Asylum System*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). The Öresund Master Programme of European Studies, Roskilde Üniversitesi, Malmö Högskola.

BIEHL, K. (2009). *Migration, Securization and its Everyday Implications: An Examination of Turkish Asylum Policy and Practice*. European University Institute, Robert Shuman Centre for Advanced Studies.

BROWN, A. (2008). *Migration and Climate Change*. Geneva: International Organization for Migration.

BUZ, S. (2002), *Türkiye'deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

BUZ, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik*. Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 5.

BUZ, S. (2006). *Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

BUZ, S. (2008). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10 (4), 1-14.

CASTLES, S. & MILLER, M.J. (2008). *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

CELLAT, E. (2013). *Eskişehir Yabancılar Şube Müdürlüğü Yetkilisinin Konuşması*. Mülteciler ve Mülteciler Hukuku Paneli, 27 Mart 2013, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Eskişehir.

DANIŞ, A.D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim*, Ağustos-Eylül 2004, 216-224.

DYER, G. (2011). Italy deals with its refugee crisis: Tens of thousands of North African migrants are causing a major EU rift. *Hamilton Spectator*.

ERDER, S. & KAŞKA, S. (2012). A Troublesome Concept: “Irregularity” and “Irregular” Migration, içinde: Elitok, S. ve Straubhaar, T. (Ed.), *Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities*, Hamburg University Press, 113-132.

FRAMBACH, N. (2011). *Refugees in Istanbul: Lost between Policy and Practice*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Faculty of Geosciences: MA International Development Studies.

GEDİK, M. (2009). *Somalili Mültecilerin Sosyo-kültürel ve Dini Hayatları üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Konya Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

GENERAL DIRECTORATE OF SECURITY. (2005). *Comparison of European Union Acquis and Turkish Legislation on Migration*. International Organization of Migration and British Embassy Co-report.

GÖRENDAG, V. (2013). *Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yetkilisinin Konuşması*. Mülteciler ve Mülteciler Hukuku Paneli, 27 Mart 2013, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Eskişehir.

GÜNER, C. (2007). İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007 (4), 81-109.

HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY. (2009). *Unsafe haven: The security challenges facing lesbian, gay, bisexual and transgender asylum seekers and refugees in Turkey*. A Joint publication of Helsinki Citizens' Assembly – Turkey Refugee Advocacy and Support Program & ORAM - Organization for Refuge, Asylum & Migration.

HOLLIFIELD, J. F. (1999). *Ideas, Institutions and Civil Society: On the Limits of Immigration Control in Liberal Democracies*. IMIS (Institut für Migrationsforschung und Interkulturelle Studien Beiträge), 10/1999.

İÇDUYGU, A. & SİRKECİ, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı, 249-268.

İÇDUYGU, A. (2000). The politics of international migratory regimes: transit migration flows in Turkey. *International Social Science Journal*. 165/2000, 357-367.

İÇDUYGU, A. & TOKTAŞ, S. (2002). How do smuggling and trafficking operate via regular border crossings in the Middle East? Evidence from fieldwork in Turkey. *International Migration*. Vol. 40, 6, 27-54.

İÇDUYGU, A. (2004). Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses. *Mediterranean Quarterly*, Fall 2004, 88-99.

İÇDUYGU, A. & TOKTAŞ, S. (2005). *Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinin Tespitinde Sorunlar*. Ankara: TUBA Raporları, Sayı 12.

İÇDUYGU, A. (2006). *The Labour Dimensions of Irregular Migration in Turkey*. Research Reports 2006/05, European University Institute RSCAS.

İÇDUYGU, A. (2007). The Politics of Irregular Migratory Flows in the Mediterranean Basin: Economy, Mobility and 'Illegality'. *Mediterranean Politics*, Vol. 12, No. 2, 141-161.

İÇDUYGU, A. (2009). *Turkey and International Migration*. SOPEMI Report for Turkey.

İÇDUYGU, A., SERT, D. & KARAÇAY, A.B. (2009). *Türkiye'ye Yönelen Göç ve Sığınma Hareketleri ve Politikaları Konulu Brifing*, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı (MireKoc), No. 1/2009.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI. (2005). *Türkiye İltica ve Göç Mevzuatı*. Ankara.

KİRİŞÇİ, K. (2000). Disaggregating Turkish citizenship and immigration practices, *Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 3, 1-22.

KİRİŞÇİ, K. (2001). *UNHCR and Turkey: Nudging Turkey towards a better implementation of the 1951 Convention on the status of refugees*, International Journal of Refugee Law.

KOŞER AKÇAPAR, S. (2010). Re-thinking migrants' networks and social capital: A case study of Iranians in Turkey. *International Migration*. Vol 48 (2). 161-196. doi:10.1111/j.1468-2435.2009.00557.x.

MANNAERT, C. (2003). *New Issues in Refugee Research: Irregular Migration and Asylum in Turkey*. The UN Refugee Agency (UNHCR) Evaluation and Policy Analysis Unit, Working Paper No. 89.

MARTIN, P., NIDGLEY, E. & TEITELBAUM, M. (2002). Best practice options: Turkey, *International Migration Quarterly Review*, January, Vol. 40, No. 3, 119-131.

MAURER, A. & PARKES, R. (2007). A Diagnosis of Policy-Prescription in EU Asylum Policy: Judging Policy-Change under the European Council's Tampere and Hague Programmes, *IMIS - Institut für Migrationsforschung und Interkulturelle Studien Beiträge*.

MIGRATION UND BEVOLKERUNG. (2013) Netzwerk Migration in Europa, Newsletter, Ausgabe 6 Juli/August 2013.

MIGRATION UND BEVOLKERUNG. (2014) Netzwerk Migration in Europa, Newsletter, Ausgabe 4 Mai 2014.

MIUM-TIE. (2009). *Managing International Urban Migration Türkiye-İtalia-Espana Closing Conference*. Country Report on Turkey. Koç Üniversitesi Research Center for Anatolian Civilizations, 16 November 2009.

NESSER, L.A. (2009). Externalized borders and the invisible refugee. *Columbia Human Rights Law Review*, 40, 625-699.

OZLATIMOGHADDAM, M. (2012). "We Live Like Sea Foam": Experiences of Liminality Among Afghan Migrants in Ceza-City Turkey. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). ODTÜ/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Antropoloji Bölümü, Ankara.

PAÇACI ELİTOK, S. & STRAUBHAAR, T. (2010). Turkey: Change from an Emigration to an Immigration and Now to a Transit Migration Country.

Hamburg Institute of International Economics (HWWI) and Transatlantic Academy, *HWWI Policy*, 3-16.

PAÇACI ELİTOK, S. & STRAUBHAAR, T. (2011). Turkey as a Migration Hub in the Middle East. *Insight Turkey*, Vol. 13, No. 2, 107-128.

RIBAS-MATEOS, N. (2005). *Migration, Welfare, and Borders, The Mediterranean in the Age of Globalization*. New Brunswick, NJ and London: Transaction Publishers.

SUNDERLAND, J. (2012). *Hidden Emergency: Migrant deaths in the Mediterranean*. Human Rights Watch, Human Rights in Europe, August 2012.

SUTER, B. (2012). *Tales of Transit: Sub-Saharan African Migrants' Experiences in Istanbul*. (Yayımlanmış doktora tezi). REMESO, Department of Social and Welfare Studies Linköping University, Norrköping.

İnternet Kaynakları

ATALAY, O. (2013). Türkiye'nin Mülteci ve Sığınmacı Politikası ve AB'nin Talepleri. Erişim Adresi: www.ufukotesi.com (Erişim Tarihi: Nisan 2013).

BAIRD, T. & SUTER, B. (2013). If you want to climb a tree, you have to start from the bottom: Social mobility of Sub-Saharan African migrants in Istanbul, Turkey. Erişim Adresi: http://cream.conference-services.net/resources/952/3365/pdf/MGDNF2013_0167.pdf (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2013).

BAMF. (2013). Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Erişim Adresi: www.bamf.de (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2013).

BMI. (2013). Bundesministerium des Innern, Migration und Integration, Erişim Adresi: http://www.bmi.bund.de/DE/Home/startseite_node.html (Erişim Tarihi: 01 Haziran 2013).

EUROPEAN COMMISSION. (2013). Erişim Adresi: <http://ec.europa.eu> (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2013).

EUROPEAN PARLIAMENT NEWS. (2012). Erişim Adresi: europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20121126IPR56410/html/EUROSUR-border-surveillance-must-help-save-migrants'-lives-say-MEPs (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2013).

GİGM. (2013). İçişleri Bakanlığı Göç İşleri Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi: <http://www.goc.gov.tr> (Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2013).

GLOBAL MIGRATION GROUP. (2011), Statement of the Global Migration Group on the Impact of Climate Change on Migration, Erişim Adresi: <http://globalmigrationgroup.org/en/gmg-documents>, 15 November 2011, (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2013).

GÖÇ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ. (2009). Uluslararası Göç Hukuku. No. 18. Erişim Adresi: http://www.turkey.iom.int/documents/goc_terimleri_sozlugu.pdf (Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2013).

HANEWINKEL, V. (2013). Migration und Bevölkerung, Das Online-Portal zur Migrationsgesellschaft, Erişim Adresi: <http://www.migration->

info.de/artikel/2013-06-14/kurzmeldungen-europa, 14. Juni 2013 (Erişim Tarihi: 19 Haziran 2013).

IOM. (2011). International Organization for Migration, Cenevre. Erişim Adresi: <http://www.iom.int> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2013).

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI. (2013). Erişim Adresi: <http://www.gib.icisleri.gov.tr/de> (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2013).

İHAD. (2011). İnsan Hakları Araştırma Derneği 2010 Türkiye İltica ve Sığınma Hakkı Raporu. Erişim Adresi: <http://www.ihad.org.tr> (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2013).

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ. (1948). Erişim Adresi: <http://www.ihb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2013).

MULTECİ.NET. (2012). Mülteci ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetlerine Ulaşımı. Erişim Adresi: <http://www.multeci.org.tr>, 24 Şubat 2012, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2013).

MULTECİ.NET. (2013). [Mülteci Kadınlar](#). Erişim Adresi: http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=65:multeci-kadinlar&catid=38:multeci-kadinlar&Itemid=55 (Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2013).

OECD. (2010). International Migration Database: Inflows of Asylum Seekers by Nationality. Erişim Adresi: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=MIG> (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2013).

RESMÎ GAZETE. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2014).

TBMM-İHİK. (2012). İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu. Erişim Adresi: <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/179-199.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2013).

THE NEW YORK TIMES. (2011). Fleeing North Africa and Landing in an Italian Limbo. Erişim Adresi: http://nytimes.com/2011/03/31/world/europe/31italy.html?_r=0, 30, Mart 2011, (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2013).

ULUSAL EYLEM PLANI. (2005). 25.3.2005 tarihli İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı. Erişim Adresi: http://www.gib.icisleri.gov.tr/default_B0.aspx?content=1017 (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2013).

UNHCR. (2011). Brifing Notu. Erişim Adresi: unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=4f27e01f9&query=, 31 Ocak 2012, (Erişim Tarihi: 5 February 2013).

UNHCR. (2012). Erişim Adresi: <http://www.unhcr.org>, Global Reports of 2011, 1 Juni 2012 (Erişim tarihi: 1 Şubat 2013).

UNHCR. (2013a). Erişim Adresi:
<http://www.data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, Number of Syrian
refugees in Turkey, 8 April 2013 (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2013).

UNHCR. (2013b). Erişim Adresi: [http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/
istatistik_haziran_tr.pdf](http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/istatistik_haziran_tr.pdf) (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2013).

UNHCR. (2014). Erişim Adresi:
<http://www.unhcr.org.tr/?lang=en&content=43&page=29> (Erişim Tarihi: 14
Mayıs 2014).